

ПРОБЛЕМИ ПІДТВЕРДЖЕННЯ РОДИННИХ ЗВ'ЯЗКІВ ПРИ ОФОРМЛЕННІ ГРОШОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СІМ'ЯМ ЗНИКЛИХ БЕЗВІСТИ: ПРАКТИЧНИЙ АСПЕКТ

Гелецька Ірина Олександрівна

*кандидат юридичних наук, доцент,
викладач кафедри соціальної роботи та соціальної педагогіки
Тернопільського національного педагогічного університету
імені Володимира Гнатюка, адвокат
м. Тернопіль, Україна*

В умовах воєнного стану держава гарантує соціальний захист родин військовослужбовців, які зникли безвісти або потрапили в полон. Однією із складових такого захисту є право на виплату грошового забезпечення зниклого безвісти військовослужбовця. Механізм реалізації цього права регламентований Постановою Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку виплати грошового забезпечення військовослужбовців, захоплених у полон або заручниками, а також інтернованих у нейтральних державах або зниклих безвісти» від 30.11.2016 № 884 (далі – Порядок №884) [1]. Відповідно до п. 6 Порядку №884 механізм виплати грошового забезпечення залежить від наявності особистого розпорядження військовослужбовця. Так, за наявності розпорядження, кошти виплачуються конкретним особам у відсотках, визначених самим військовим. Якщо він розподілив не всю суму (менше 100%), залишок зберігається на його особистому рахунку. Якщо ж особисте розпорядження відсутнє, то за правилом так званої першої черги – 50% грошового забезпечення ділиться порівну між найближчими родичами: дружиною (чоловіком), неповнолітніми дітьми, дітьми з інвалідністю та батьками. У разі відсутності особистого розпорядження та осіб, так званої першої черги – 20% грошового забезпечення виплачується рівними частками повнолітнім дітям або рідним братам (сестрам), законним представником яких є військовослужбовець [1].

Здавалося б законодавець оптимально виписав виплати грошового забезпечення зниклого безвісти військовослужбовця. Однак на практиці реалізація права на отримання грошового забезпечення часто блокується на етапі доведення родинних зв'язків. Проблема полягає у відсутності гнучкого підходу адміністративних органів (ТЦК та СП,

фінансових служб військових частин) до оцінки документів, що підтверджують статус члена сім'ї.

Наразі можливо виділити три ключові групи проблем, що можуть мати місце під час ідентифікації бенефіціарів таких виплат.

Типовою є ситуація, коли прізвище матері зниклого безвісти військовослужбовця у паспорті не збігається з прізвищем військовослужбовця у свідоцтві про народження/шлюб через неодноразове укладання нею шлюбу (шлюб, розлучення, повернення до дівочого прізвища, повторний шлюб тощо). І тут важливо розуміти, що заявникам необхідно подавати повний «ланцюжок» документів (витягів з Державних реєстрів актів цивільного стану), що підтверджують перехід/повернення від одного прізвища до іншого. Часто ТЦК та СП формально відмовляють у прийомі документів через «невідповідність даних», не роз'яснюючи заявникам алгоритм збору доказової бази.

Наступний момент пов'язаний з тим, що частина документів (свідоцтва про народження, шлюб) видавалася за часів СРСР або на територіях, які нині є окупованими. Отримання дублікатів або витягів з реєстрів ускладнене або взагалі неможливе. Військові частини вимагають аби усі подані документи були українського зразка, або нотаріально засвідчені переклади радянських документів. Але тут виникає ще одна проблема, оскільки не усі Бюро перекладів беруться перекладати документи, виготовлені російською мовою. Звичайно, що родини зниклих безвісти військовослужбовців не лише вимушені додатково витрачати час на пошук відповідних інституцій, які б узялися за переклад, а також і нотаріальне посвідчення документів, виготовлених російською мовою, але й несуть додаткове фінансове навантаження.

Третьою, системною проблемою є правова незахищеність осіб, які проживали з військовослужбовцем однією сім'єю без реєстрації шлюбу. Чинне законодавство, зокрема Порядок № 884, у переліку отримувачів виплат першої черги оперує терміном «дружина (чоловік)». На практиці адміністративні органи та фінансові служби військових частин тлумачать це поняття буквально – як особу, що перебуває у зареєстрованому шлюбі відповідно до ст. 21 Сімейного кодексу України.

Це створює правову колізію: держава, яка через інститут встановлення юридичних фактів (ст. 74 СК України) визнає майнові права та право на спадкування фактичного подружжя, водночас ігнорує цей статус у сфері соціального забезпечення військовослужбовців. Навіть наявність судового рішення про встановлення факту проживання однією сім'єю часто не є підставою для призначення щомісячних виплат, оскільки військові частини керуються імперативними нормами Порядку № 884, де такі особи відсутні у переліку отримувачів

(за винятком випадків, коли вони прямо зазначені в особистому розпорядженні військового, що в умовах бойових дій трапляється вкрай рідко). У результаті, особи, які фактично втратили годувальника, залишаються поза межами системи соціальної підтримки.

Водночас, з вказаної проблематики уже починає формуватися судова практика. Зокрема, рішення Козівського районного суду Тернопільської області від 17.10.2025 у справі № 951/562/25, висвітлює гостру проблему невідповідності архівних документів вимогам сучасного документообігу, що створює «замкнене коло» для родин зниклих безвісти військовослужбовців. У зазначеній справі технічні розбіжності в написанні по батькові та неможливість їх виправлення через органи ДРАЦС фактично заблокували реалізацію права матері на соціальний захист у позасудовому порядку. Проте це рішення ілюструє важливу тенденцію відходу судів від суто формального підходу: задовольняючи заяву, суд керувався насамперед метою звернення – необхідністю оформлення грошового забезпечення. Тим самим було констатовано, що право на державні гарантії не може бути нівельоване через помилки в документах радянського зразка, а судове встановлення юридичного факту залишається єдиним ефективним інструментом подолання бюрократичного формалізму та реального захисту прав вразливих категорій населення в умовах воєнного стану [2].

Реалізація соціальних прав родин зниклих безвісти військовослужбовців потребує переходу від формального до сервісного підходу держави. Для вирішення окреслених проблем пропонується:

1. Забезпечити міжвідомчу взаємодію шляхом надання уповноваженим особам ТЦК та СП доступу до Державного реєстру актів цивільного стану громадян (ДРАЦС). Це дозволить на місці верифікувати родинні зв'язки та самостійно формувати витяги про зміну прізвищ, знявши цей тягар із заявників або підтвердити факт родинних відносин.

2. Розробити механізм визнання документів радянського зразка без необхідності їх нотаріального перекладу або забезпечити централізований переклад таких документів за рахунок держави в межах надання безоплатної правничої допомоги.

3. Внести зміни до Порядку № 884, розширивши коло отримувачів виплат або прирівнявши судові рішення про встановлення факту проживання однією сім'єю до свідоцтва про шлюб виключно для цілей соціального захисту на період воєнного стану, тим самим усунувши дискримінацію так званих фактичних сімей.

Вважаємо, що комплексне вирішення цих питань дозволить мінімізувати бюрократичні перепони та забезпечити реальну підтримку родин захисників, які опинилися у складних життєвих обставинах.

Література:

1. Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження порядку виплати грошового забезпечення військовослужбовців, захоплених у полон або заручниками, а також інтернованих у нейтральних у нейтральних державах або зниклих безвісти» від 30 листопада 2016 року № 884. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/884-2016-%D0%BF#Text>

2. Рішення Козівського районного суду Тернопільської області від 17.10.2025 у справі № 951/562/25. URL: <https://youcontrol.com.ua/catalog/court-document/131058698/>

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-582-5-25>

АВТОРСЬКЕ ПРАВО НА ОБ'ЄКТИ, СТВОРЕНІ ШТУЧНИМ ІНТЕЛЕКТОМ (У КОНТЕКСТІ ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ)

Дубова Катерина Олександрівна

*кандидат юридичних наук, доцент,
завідувач кафедри морського та господарського права
Національного університету кораблебудування
імені адмірала Макарова
м. Миколаїв, Україна*

Стрімкий розвиток технологій штучного інтелекту зумовив появу результатів, які за своїми зовнішніми ознаками можуть відповідати об'єктам авторського права. Це актуалізує проблему визначення їх правового режиму в умовах оновлення національного законодавства України у сфері інтелектуальної власності. Особливої актуальності питання набуває з огляду на набрання чинності з 2023 року Законом України «Про авторське право і суміжні права» від 01.12.2022 р. № 2811-IX (далі – Закон України № 2811-IX), який суттєво оновив підходи до регулювання авторсько-правових відносин, однак не містить спеціальних норм щодо об'єктів, створених штучним інтелектом.

Відповідно до п. 1 ч. 1 ст. 1 Закону України № 2811-IX автор – фізична особа, яка своєю творчою діяльністю створила твір [1].

Згідно п. 1 ст. 6 Закону України № 2811-IX об'єктами авторського права є твори у сфері літератури, мистецтва, науки [1]. Таким чином, чинне законодавство України зберігає антропоцентричну модель авторського права та не передбачає можливості визнання штучного інтелекту суб'єктом авторського права. Такий підхід узгоджується